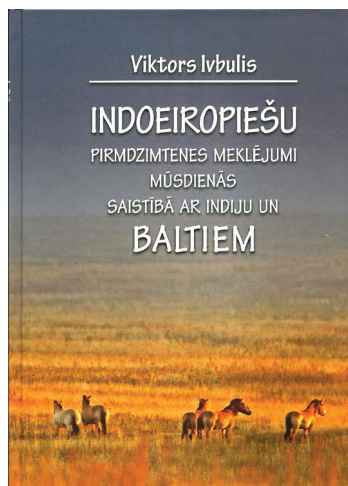

INDOEIROPIEŠU PIRMDZIMTENES MEKLĒJUMI MŪSDIENĀS SAISTĪBĀ AR INDIJU UN BALTIEM

*Indoeiropiešu pirmdzimtenes meklējumi
mūsdienās saistībā ar Indiju un baltiem.*
Rīga: Zinātne, 2018, 272 lpp.

2018. gada nogalē lasītājus ir sasniegusi jauna apgādā “Zinātne” publicēta nozīmīga grāmata. Tā ir Latvijas Universitātes emeritētā profesora, akadēmiķa Viktora Ivbuļa pirms pieciem gadiem izdotās grāmatas “Indoeiropiešu pirmdzimtenes meklējumi saistībā ar Indiju un baltiem” jauns, pārstrādāts un papildināts variants. Šajā izdevumā autors īpaši pievērsies un akcentējis jautājumu par baltu un āriju, baltu un Indijas korelāciju. Atšķirībā no grāmatas pirmā variantā šoreiz autors liek baltu problemātiku sava pētījuma centrā. Par baltu saistību ar Indiju ir izteiktas daudzas hipotēzes. Daži uzskata, ka to dzimtene meklējama Kaukāza kalnos — vietas Balti apkaimē. Citi domā, ka baltu dzimtene atrodama Baltistānā, tagadējās Pakistānas teritorijā. Vēl daži izsaka hipotēzi, ka balti kā viens no āriju atzariem nāk no Āriju ielejas (*Aryavally*) Ladakhā, Indijas Himalaju

augstkalnē pie Tibetas robežas. Bet citi uzsver tieši pretējo — ka āriji tur apmetušies, ienākdami Indijā. Rainis uzmetumā savai nepabeigtajai lugai “Īliņš” raksta, ka Īliņš savu tautu grib vest atpakaļ uz tās dzimteni Indiju, kur daudz saules un gaismas, jo tikai tur tā var justies laimīga.

V. Ivbulis grāmatas iesākumā saistošā veidā atklāj Indijas zinātniskās izziņas pirmsākumus un galvenās nostādnes par indoeiropiešu izcelsmi 19. gadsimtā un 20. gadsimta pirmajā pusē. Latviešu lasītājam īpaši interesanta varētu būt nodaļa par itāliešu valodnieka Pjetro Dini (*Pietro Umberto Dini*, dz. 1960) un mūsdienu latviešu valodnieku polemiku par senajiem latgaļiem. Tomēr autors uzsver un savā grāmatā pierāda, ka pētījuma objektivitāte sasniedzama, vien apvienojot valodnieku, arheologu, antropologu, literatūrzinātnieku un vēsturnieku

atklājumus. Tā, piemēram, tikai apvienojot šādus pūliņus 20. gadsimta otrajā pusē, atšifrēja bronzas laikmeta Hetu valsts ķīļrakstus un atklāja hittītu valodas — kā vienas no indoeiropiešu valodām — saistību ar baltu valodām.

Viktors Ivbulis uzsver, ka līdzīgi nozīmīgs atklājums arheoloģijā bija krievu arheologa Viktora Sarianidi (*Viktor Ivanovich Sarianidi* vai *Victor Sarigiannides*, 1929–2013) 1978. gadā Turkmenistānā Tilla-tepe pakalnā veiktajos izrakumos, kur atklājās senas indoeiropiešu civilizācijas pēdas, pirms tā bija sadalījusies ārijos un irāņos. Turpat netālu atklātajā templī, ko datē ar 3. gadu tūkstoša p.m.ē. beigām, arheologs atradis pierādījumus, ka tur lietots “Rīgvēdā” aprakstītais rituālais dzēriens *soma*, kas zaratustriešiem/zoroastriešiem jeb ugunspielūdžējiem pazīstams kā *homa* un aprakstīts viņu svētajos rakstos “Avestā”. Mūsdienu Afganistānas kalnos ir sastopams staipeknim līdzīgs augs ar šādu nosaukumu, kurš, lietots līdzīgi tējai, izraisa eiforiju.

V. Ivbuļa grāmatā izmantotās literatūras plašais saraksts latviešu, vācu, franču, krievu un angļu valodā ir patiešām iespaidīgs. Tomēr īpaši nozīmīga ir paša pētījuma galvenā nostādne jeb paradigma: vai indoeiropieši nāca no Indijas subkontinenta vai arī ienāca tajā? Vēl pirms gadiem četrdesmit šāds jautājums likās absurds, jo minētie un citi atklājumi arheoloģijā un valodniecībā liecināja par indoeiropiešu invāziju Indijas teritorijā. Marijas Gimbutienes hipotēze par indoeiropiešu ienākšanu Eiropā un sadursmi ar Senās Eiropas civilizāciju var patikt vai nepatikt, bet arī tā ir balstīta uz arheoloģiskiem faktiem, kas liecina, ka šo seno cilšu iedzīvotāju blīvums Dienvidurālos/Ziemeļkaspijā ap 2. gadu tūkstoši p.m.ē. sasniedza tādu pakāpi, ka tās bija spiestas migrēt. Šī migrācija, acīmredzot, notika vairākos virzienos — gan uz rietumiem, kur indoeiropieši nomadi sastapās ar Senās Eiropas latento augu vācēju/mednieku sabiedrību; gan uz austrumiem — uz Indijas

subkontinentu, kur viņi ieplūda galvenokārt caur pašreizējās Pendžabas teritorijā esošo Arjavarta — *āriju vārtiem*. Indijā ienācēji saskārās ar daudz dažādu valodu runātājiem un kultūrām, kuras pakāpeniski novirzīja uz Indijas dienvidiem. Indijas vidusdaļa iezīmē indoeiropiešu un drāvidu valodu robežšķirtni. Šī robežšķirtnē atdala ne tikai citu valodu saimi no citas, bet bieži arī dažādus domāšanas un uzvedības modeļus, pie kam dienvidnieki uzskata, ka ziemeļnieki cenšas viņus *kolonizēt*. Tieši valsts dienvidos ir lielākais agrāko nepieskaramo jeb dalītu skaits, kuri radās, kad āriji centās izolēties no vietējiem iedzīvotājiem, pasludinot tos par *nepieskaramiem*.

Mūsdienu Indijā jautājumam par indoeiropiešu virzību bieži tiek piešķirta ne tik daudz zinātniska, cik ideoloģiska ievirze. Pēc būtības tas ir jautājums par identitāti: kas ir mūsdienu indietis? Kāda ir tā nacionālā un etniskā identitāte? Tāpēc V. Ivbulis kā īpaši svarīgu izcēlis Džavaharlala Neru Universitātes profesores Romilas Thaparas (*Romila Thapar*, dz. 1931) nostāju, kas apliecina pamatojumu indoeiropiešu ienākšanai Indijā. Šādi uzskati ir pretrunā ar pašreizējo oficiālo nostādni. Pašreizējā oficiāli dominējošā ideoloģija cenšas veidot Indiju kā vienu veselumu. Tā izvirza indocentrisma ideju un uzskatu, ka Indija ir visas pasaules kultūras šūpulis. Pēdējo desmitgažu laikā tā aktīvi propagandē ideju, ka indoeiropiešu dzimtene ir Indija, no kuras tie devušies prom, lai nestu kultūru un garīgumu pārējai pasaulei. Plašsaziņas līdzekļi bieži publicē atklājumus, ka kosmiskie kuģi, kodolieroči, datori u.c. jau izgudroti un aprakstīti senajā Indijā. Indiešu inteligences jaunā paaudze gan šos atklājumus drīz vien izzobo. Jaunā inteligence nepieņem arī uzstādījumu, ka drāvidu valodas ir atvasinātas no sanskrita. Man gadījies piedzīvot, ka Dienvidindijā ļaudis atklāti pasaka: “Mēs negribam nekā dzirdēt par sanskritu!” — it īpaši pēc tam, kad vairākos drāvidu ciemos, kur agrāk nebija skolas, tās tika atvērtas. Tajās apmācība notika tikai sanskritā, kas nozīmē, ka

vietējās valodās audzēkņi neprātis nedz rakstīt, nedz lasīt.

Latviešu lasītājam ar tā indoeiropiskajām saknēm šāda pretruna nerodas. Tomēr arī viņam gribas zināt ko vairāk par savas identitātes veidošanos. Tāpēc tas ar lielu interesi izlasīs nodaļas par “Rigvedas” galvenajiem dieviem un to salīdzinājumu ar mūsu mitoloģiskajiem tēliem. Autors pilnīgi pareizi uzsver, ka zināms salīdzinājums, kaut arī visai nosacīts, iespējams, starp vediskās ticības dieviem un latviskās mitoloģijas tēliem. Hinduisma dievu sistēma un to darbi ir absolūti atšķirīgi no latviskās dievziņas. Dieva jeb Djausa tēls visskaidrāk atklāj vediskā dieva norietu — no radītāja tas kļūst par izraidīto cilvēku pasaulē.

Latviešu mitoloģijā savdabīgi savijusies patrilineārā un patrilokālā (uz tēva/vīrieša tiesībām balstītā) indoeiropiešu ideoloģija ar Latvijas teritoriju jau agrāk apdzīvojušo somugru cilšu matrilineāro (uz māte/sievietes tiesībām balstīto) ideoloģiju. Somugru ciltis dzīvoja tagadējās Latvijas teritorijā vēl pirms indoeiropiešu ienākšanas un praktizēja Mātes kultu — Zemes māte, Jūras māte, Vēju māte un citas ap 30 mātēm nāk no pirmsindoeiropiešu laikiem un latviešu folklorā dzīvo joprojām. Interesanti, ka citviet Eiropā līdzīgas Senās Eiropas sievišķās dieves tika ietvertas indoeiropiešu kultūrā kā vīrišķo dievību mātes, sievas un meitas. Latviešu kultūrā senās dieves turpina pastāvēt kā neatkarīgas, pašpietiekamas būtnes. Domāju, ka šī senā garīgā kultūrslāņa tālāka izpēte varētu dot daudz interesantu atklājumu sakarā ar līvu folkloru. Seno somugru un vēlākienākušo indoeiropie-

šu sajaukšanās atklājas mūsdienu latviešu gēnos. Tā izrādās, ka ģenētiski mēs esam daudz tuvāki igauņiem nekā lietuviešiem, turpretim valodas ziņā mēs ar lietuviešiem — un jau izmirušajiem prūšiem — piederam pie vienas valodu grupas — baltiem. Bet samērā nesen Kaļiņingradas reģionā izdarītie arheoloģiskie atklājumi apliecināja, ka arī senajiem prūšiem, tāpat kā Indijas ārijiem, pastāvēja līdzīgs zirga upurēšanas rituāls. Par zirga kultu liecina gan latviešu pasakas, gan tautas dziesmas. Tāpat būtu vērts tālākpētīt kopīgo latviešu/baltu un hetu kultūrās.

V. Ivbulis visu zinātnieka mūžu ir veltījis Indijas kultūras izpētei — viņa sarakstītās grāmatas par Rabindranatu Tagori (*Rabindranath Tagore*, 1861–1941) ir izpelnījušās starptautisku ievēribu. Latviešu lasītājam ir pazīstami arī vairāki R. Tagores darbu tulkojumi no bengāļu valodas, ko profesors veicis, kā arī īpaši nozīmīgais pētījums par hinduismu “Šīva izdejo un sagrauj pasauli” (Rīga: Zinātne, 2003).

Šī V. Ivbuļa jaunā monogrāfija, sarakstīta ar istu zinātnieka degsmi un objektivitāti, necenšas dot atbildes uz visiem jautājumiem. Tā drīzāk rosina meklēt tālāk un uzdot jaunus jautājumus, lai rastu atbildes. Ceram, ka grāmatas autors turpinās meklējumus mužīgās patiesības laukā, lai mūs pārsteigtu ar jauniem atklājumiem. Katra V. Ivbuļa sarakstītā grāmata, arī šī monogrāfija ir interesanta un vērtīga lasāmviela gan dažādu zinātņu jomu speciālistiem, gan plašam lasītāju lokam.

Sigma Ankrava